

תתן אמת ליעקב – לפרשת תולדות

כל אחד מהאבות הקדושים ניחן במידה ייחודית. על יעקב אבינו אומר הנביא מיכה "תתן אמת ליעקב" (מיכה ז, כ), מידתו הייחודית של יעקב היתה אמת. בפרשת השבוע אנו קוראים שבמענה לשאלת אביו יצחק משיב יעקב: "אֲנֹכִי עֹשֶׂה בְּכֶרֶךָ" (כו, יט). נבהיר את שברור מעל לכל ספק, לא ניתן לחשוב או לחשוך ביעקב שהוציא מפיו דבר שקר. אך "תורה היא וללמוד אנו צריכים" (עפ"י ברכות סב ע"א), נשאלת השאלה המתבקשת, **איך יעקב אמר "אֲנֹכִי עֹשֶׂה בְּכֶרֶךָ"? איך מתיישבים דבריו עם המציאות?** ביישוב שאלה זו מצינו במפרשים שלוש גישות, וננסה לתמצת את שלושתן:

אנכי, עשו בכורך

השיטה הראשונה גורסת שיש להוסיף פסיק לאחר המילה 'אנכי', ולחלק בינה לבין ההמשך, 'עשו בכורך'. חז"ל אומרים במדרש רבה (סה, יח): "אמר ר' לוי: 'אֲנֹכִי עתיד לקבל עשרת הדברות, אבל 'עֹשֶׂה בְּכֶרֶךָ'. יעקב אמר שבניו עתידים לקבל את הדברות, שפותחות במילה 'אֲנֹכִי' (שמות כ, ב). גם רש"י סובר שלא יתכן שיעקב הוציא דבר שקר מפיו, ולכן מחלק בין המילה 'אנכי לבין ההמשך 'עשו בכורך', וכותב: 'אֲנֹכִי המביא לך, ו'עֹשֶׂה הוא בְּכֶרֶךָ'.

יעקב קיים מצות אמו

את השיטה השנייה נבין לאחר שנבהיר נקודה חשובה נוספת. בדבריה ליעקב אמרה רבקה: "וְעַתָּה בְּנֵי שְׁמֵעַ בְּקִלִּי לְאֶשֶׁר אֲנִי מְצַוָּה אֹתָךְ". מדוע היתה צריכה לצוות אותו ולהדגיש את המילים 'שְׁמֵעַ בְּקִלִּי', ובהמשך הוסיפה: 'לְאֶשֶׁר אֲנִי מְצַוָּה אֹתָךְ'?

האלשיך מבאר שרבקה הבינה את הקושי של יעקב לעשות זאת, ועל כן אמרה לו: אל תעשה את המעשה כדי לקנות את הברכות או לרמאות את אחיך, אלא רק **כדי לשמוע בקולי**, ובכך תקיים מצות כיבוד אם. רבקה אמרה לו: 'בְּנֵי שְׁמֵעַ בְּקִלִּי', בהיותך 'בְּנֵי', אתה מחויב בכבודי ועל כן 'שְׁמֵעַ בְּקִלִּי', ואל תשתף בכוונת המעשה גם רצון לקנות את הברכות כמו עשו. בניגוד לעשו מטרדת במעשה רק לקיים 'לְאֶשֶׁר אֲנִי מְצַוָּה אֹתָךְ'.

ומוסיף על כך רבי זלמן סורוצקין שרבקה רצתה שיצחק לא יטה את הדין ויתן לרשע את הברכות, ובכך ייגרם עוול ליעקב צדיק. ועל כן ביקשה ממנו שיקבל את הברכות, **לטובתו**. משראתה שיעקב מסרב לכך ומוכן להפסידן ובלבד שלא ירמא את אביו, הורתה לו בציווי ואמרה: 'לְאֶשֶׁר אֲנִי מְצַוָּה אֹתָךְ', ואז היה יעקב בבחינת "אנוס וכפוף ובוכה", (עפ"י מדרש רבה סה, טו). לגישה זו, יעקב כלל לא עסק בענייני תחבולות ותכסיסים, אלא כל מעייניו היו נתונים ברצונו למלא אחר ציווי אמו, ולקיים מצות כיבוד אם.

יעקב כמשיב את אבידתו

השיטה השלישית, שיעקב לא רימא איש, כל שאמר היה כדי לממש את רכושו. ר' יוסף בכור שור סובר שיעקב דמה לאדם שרץ אחר אבידתו, שהרי הבכורה היתה שלו, לאחר שקנה אותה מעשו. עשו

אף נשבע לו שלא להפקיע אותה ממנו. ולמרות זאת ניסה עשו להערים על שבועתו ורצה לרמותו, אולם במעשה זה הציל יעקב את שלו מיד עשו.

השפת אמת סבור שמעשהו של יעקב כלל לא נעשה ברמאות, וכך כותב: "ענין יעקב שלקח הברכות במרמה והוטב בעיני ה' יתברך, יש ללמוד מזה כי כדי להשיג האמת באמת רשאים לעשות ע"י ערמה, כמו שכתבו חז"ל: "מרגלא בפומיה דאביי לעולם יהא אדם ערום ביראה" (ברכות יז ע"א), ופירש רש"י: להערים בכל מיני ערמה ליראת בוראו, כיון שעיקר הרצון לבוא להאמת אינו בכלל שקר ואדרבא זה תיקון השקר".

נסיים בחידושו העצום של הנצי"ב מוולוז'ין על דברי יעקב (כז, ט): "אלא כך הענין, דיש לדעת דכל מידה רעה שבעולם המה בכלל היצירה שברא ה' גם אותם, כדכתיב 'יוצר אור... ובורא רע', וע"כ יש בהם איזה טוב, והרי זה דומה לסם המות, דודאי מזדמן עתים שהוא סם חיים לחולה, ומכל מקום נקרא סם המות משום שעל פי רוב הוא ממית, וגם בעת שנצרך להשתמש לחיים נדרש דקדוק גדול עפ"י הרופא ובצמצום שלא יוסיף כל שהוא ויסתכן, כך כל מדה רעה המה טובים לשעה רצויה, רק יש לזהר שלא להשתמש במדה זו כי אם ע"י רב מובהק ובצמצום שלא יוסיף על הצורך. והנה הגיעה שעה ליעקב אבינו להשתמש במידת השקר וערמימות, והרי זה עבירה לשמה, אשר גדולה היא בזמנה, כמו מצוה עצמה...".

והנה אמרו ברבה שנענש יעקב אבינו על שגרם לעשו שצעק צעקה גדולה ומרה, וזה הביא שמרדכי צעק צעקה גדולה ומרה, ולכאורה קשה על מה זה נענש בצעקת עשו יותר ממה שגרם ליצחק אביו הצדיק שחרד חרדה גדולה? אבל הענין דלהשתמש בעבירה לשמה יש לזהר הרבה שלא ליהנות ממנה כלום, ולא דמי לעושה מצוה, דאע"ג שנהנה גם כן, המצוה עומדת במקומה, מה שאין כן עבירה לשמה, ההנאה שמגיע להגוף מזה בעל כרחך הוא עבירה...".

הרי לנו שלוש שיטות בהסבר דברי יעקב 'אֲנֹכִי עֹשֶׂוּ בְּכַרְדָּ': א. נדרש לקרוא את הפסוק ולפסקו עם פסיק באמצע: 'אֲנֹכִי, עֹשֶׂוּ בְּכַרְדָּ'. ב. יעקב היה "אנוס כפוף ובוכה" וקיים את ציווי אמו. ג. יעקב עשה את שמגיע לו, מעין משיב אבידתו.

הכותב: הרב חגי ולוסקי – מרצה ומחבר סדרת הספרים 'תורתך שאלתי' על התורה, רב המכר 'כי ישאלך', על הגדה של פסח, 'מה שאלתך' – על מגילת אסתר.

לתגובות – office@shaalti.co.il ; 052-9453811

לקריאת והורדת גליון תורתך שאלתי לפרשת תולדות

בקישור <https://shaalti.co.il/?p=11287>

לרעיונות יפים על פרשת תולדות, שיסייעו להעשיר את שולחן השבת,

ניתן להיכנס לאתר תורתך שאלתי בקישור <https://did.li/6gsrl>